

A VILÁGNÉZETI NEVELÉS KÉRDÉSEI A FŐISKOLAI OKTATÁSBAN

GÁCSEI JÓZSEF

Napjainkban, amikor a gazdasági és társadalmi élet felgyorsult változásait éljük, szükségyszerűen megnövekedett az egyén cselekvésének társadalmi, közösségi, ideológiai és erkölcsi felelőssége. E folyamat velejárójaként értékrendszerünk is átalakulóban van: értékek tűnnek el, módosulnak, illetve új értékek születnek. Ilyen körülmények között nagyobb lehetőség van ugyan a személyiség sokoldalú kibontakozására, de nehezebb is az egyén belső integrációjának kialakítása. Ennek megfelelően a nevelés- és oktatásügyre is megkülönböztetett feladatok hárulnak.

Társadalmunk az iskolai neveléssel szemben sokrétű, esetenként bonyolult követelményeket támaszt. Figyelembe kell azonban venni, hogy ezeket a követelményeket csak pedagógiai közvetítéssel lehet az iskolák és a nevelés elé állítani.

A főiskola Neveléstudományi Tanszékén egy longitudinális vizsgálat keretében kívánjuk felmérni a hallgatók világnézetének fejlettségét, a világnézeti neveléssel kapcsolatos problémákat, a főiskola világnézeti nevelésének színvonalát. A vizsgálat módszerei: kérdőív, interjú, beszélgetés és a több éves megfigyelési tapasztalatok.

A vizsgálatot 1986-ban kezdtük el. Az I. és a IV. évesek körében végzett felmérés során arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen szintű a hallgatók világnézeti fejlettsége. Ezt a felmérést kívánjuk folytatni úgy, hogy a következő tanév végén felmérjük a hallgatók világnézeti nevelésének alakulását, majd a 3. év végén megismétljük ezt a felmérést. A vizsgálatot a 4. év végén azzal zárjuk, hogy összegezzük a négy év felméréseinek eredményét, tapasztalatát, majd összehasonlítjuk az 1. és a 4. évben kapott eredményeket, s ez alapján felvázolhatjuk a hallgatók világnézeti nevelésének fejlődési ívét, s végezetül tapasztalatainkat összevetjük az 1985/86. tanévben a IV. évesekkel végzett vizsgálati anyaggal. A vizsgálatok eredményei alapján egy középtávú fejlesztési programot kívánunk kidolgozni a főiskolai hallgatók világnézetének fejlesztése érdekében.

Az 1985/86-os tanév végén az I. és a IV. évesekkel egy kérdőívet töltöttünk ki, a hallgatók világnézeti fejlettségi szintjének felmérése céljából. A kérdőív 7 kérdéséből most a „Milyennek ítéli meg Főiskolánk világnézeti nevelését?” és a „Milyen hatások befolyásolták világnézetének alakulását a Főiskolán?” kérdéseket emeljük ki, a rájuk adott válaszokkal együtt.

Kitűnt, hogy a „Milyennek ítéli meg saját világnézeti fejlettségét?” kérdésre leggyakrabban az alábbi válaszokat adták az I. éves hallgatók: „nem tudom megítélni”, „Mindenkinek megvan a saját -izmusa, nekem még nem alakult ki...”, „nem eléggé kiforrt...”, „még nem teljesedett ki”.

Figyelemre méltóak a IV. évesek ugyanerre a kérdésre adott válaszai: „Erről” jobb nem beszélni...”, „Nekem nincs konkrét világnézetem”, „Közepesen fejlett, „Önmagamhoz képest fejletlen”, „Még nem egységes és kiforrt”. A IV. évesek közül sokan kitöltetlenül adták vissza a kérdőívet. Természetesen voltak olyan hallgatók

is, akik adekvát módon meg tudták fogalmazni saját világnézetük fejlettségi szintjét, de ők voltak kevesebben.

Elgondolkodtató, hogy akár az I. évesek, de a pályakezdés előtt állók is mennyire bizonytalanok, határozatlanok saját világnézetüket illetően. Tudjuk, hogy pedagógusképző intézményeink mindegyike azzal a kötelező érvényű célkitűzéssel tervezi feladatait, hogy: „a cél marxista világnézetű, sokoldalúan művelt, hivatásukat szerető szocialista pedagógusok képzése és nevelése.” E feladatnak csak olyan pedagógus tehet eleget, aki meggyőződésen alapuló, szilárd világnézettel rendelkezik. Az iskolai célkitűzésekkel azonosulni nem tudó pedagógusok pedig nem fejthetnek ki eredményes nevelőmunkát.

A válaszok hasonló jellegű eloszlását tapasztaltuk arra a kérdésre vonatkozóan, hogy „Milyennek ítéli meg Főiskolánk világnézeti nevelését”. E kérdés kapcsán szinte valamennyi hallgató megemlítette a marxista tárgyak, valamint a főiskolai oktatók szerepét. Egy korábbi főiskolai jelentés megállapítása szerint „az oktatói kar a marxizmus—leninizmus tételes megismerésének magas fokára jutott, de gyakorlati munkájában még ilyen szinten nem tudja alkalmazni.” Ezt a hallgatói vélemények is igazolják. Főként a IV. évesek emelik ki egyes oktatók jelentőségét a marxista tárgyak oktatásában. Tudvalevő, hogy nagyon sok múlik az előadások és szemináriumok színvonalán. Azok a hallgatói csoportok, akiknek a szemináriumvezetője nem csak az elméleti ismeretek elsajátíttatására törekedett, hanem gondot fordított a hallgatókat érintő és foglalkoztató világnézeti kérdések, problémák megbeszélésére is, ott egészséges vitaszellem bontakozott ki, mind elismerően nyilatkoztak, és nagy jelentőséget tulajdonítottak a marxista tárgyak szerepének a világnézet fejlődésében. Akiénél ez nem érvényesült, ott a hallgatók úgy ítélték meg a főiskola szerepét, hogy lényegében nem alakította világnézetüket. Ezeknek a hallgatóknak a válaszában azonban nagy gyakorisággal jelent meg az igény arra, hogy a „világ valóságos problémáival foglalkozzunk”. Kifogásolták, hogy néhány oktató módszere nem megfelelő, „túl erőltetetten akarnak oktatni”.

Az I. évesek leginkább azt kifogásolták, hogy a középiskola után „abszolút képzetlenül kerültünk ide, és itt nagyon gyorsan akarnak belénk sulykolni mindent”. Az I. éves hallgatók válaszaiból is kitűnik, mennyire fontos az oktatók szerepe. Többek megfogalmazták, hogy „az nem elég, hogy csak egy tanár hat ránk, jó lenne, ha más órákon is ilyen nyíltan beszélhetnénk a problémáinkról.

A harmadik kiemelésre méltó kérdés az volt, hogy „Milyen hatások befolyásolták világnézetének alakulását a Főiskolán?”. E kérdés megválaszolásakor mindenképpen figyelembe kell venni azokat a hatásokat, amelyek a főiskolai tanulmányok megkezdése előtt érték a hallgatókat. Kevés kivétellel minden hallgató utalt a családi háttérre, az iskolai hatásokra, a baráti és az egyéb kapcsolatokra. Igaz, a kérdőívön külön kérdésként szerepeltettük a világnézet kialakulásának előzményeire irányuló érdeklődésünket, de a többség együttesen adott választ e két kérdésre. Ez annál is inkább érdekes, mert így a világnézeti fejlődés folyamatáról alakíthattunk ki képet. Nagy arányban fordul elő — különösen az I. évesek válaszaiban — a vallásos neveltetés kérdése. A vallásos világnézet első ütköztetése az általános iskolában történik. Kétségtelen, hogy ilyen esetben az általános iskolának meghatározó szerepe van, hiszen a tanulók itt ismerhetik meg a tényeken alapuló materialista szemléletet, a kételkedést, a dialektikát. Hogy ez mennyire így van, idézzük az egyik hallgató válaszát: „Engem otthon vallásosnak neveltek a szüleim. Az első problémával 5. osztályban találkoztam, történelemórán, amikor arról tanultunk, hogyan alakult ki az ember, hogyan emelkedett ki az állatvilágból. Mivel nagyon szerettem a tanáromat, neki el mertem mondani kételyeimet. Utána is sokat beszélgettünk, és kb. 8. osztályos ko-

romra jutottam el odáig, hogy már nem mondtam magam vallásosnak. de materialistának sem.” Az, hogy a hallgatók válaszaikban megemlítették az általános iskola szerepét, azt igazolja, hogy a főiskolai tanárképzésben még hatékonyabban kell felkészíteni a hallgatókat a világnézetű nevelőmunkára.

Külön figyelmet érdemelnek azok a válaszok, amelyek az iskolán kívüli tényezőkre hívják fel a figyelmet. Itt elsősorban a sajtó, a tömegkommunikációs eszközök kerültek említésre. Nem áll szándékunkban általánosítani, de több hallgató megemlítette — I. és IV. évesek egyaránt — az állami és társadalmi szervek bürokratikus mivoltát.

A válaszok összességéből az derül ki, hogy a főiskolai hatások közül legnagyobb szerepe az előadásoknak és a szemináriumoknak van. Itt nemcsak a marxista tárgyakat említették a hallgatók, hanem a szaktárgyakat és a módszertani tárgyakat is. „Felsőoktatási tanulmányaim alatt építő jelleggel bírt minden előadás, szeminárium, amely meggyőzésre, magyarázatra épült. A tényként kijelentett, nehezen állítható, vagy éppen a gyakorlat által nem alátámasztott, esetenként ellenkező kijelentés világnézetem megalapozottságát és stabil kialakulását nagymértékben gátolta. A gyakorlati munka, a barátok ezen az összehasonlító szűrőn jutottak érvényre.” — írja az egyik IV. éves.

Több hallgató utalt az „Egyéni pszichológiai-pedagógiai gyakorlat”-ok jelentőségére. A mi véleményünk is az, hogy ezek a gyakorlatok egyéb vonatkozásai mellett igen hasznosak, mert alkalom nyílik egyrészt a gyakorló pedagógusok világnézetének; másrészt a gyerekek világképének megismerésére. Az újrendszerű nevelési, tanítási gyakorlatok jó lehetőséget nyújtanak arra, hogy a hallgatók rendszeresen találkozzanak általános iskolai tanulókkal. E találkozásokon, beszélgetéseken arról győződhetnek meg a hallgatók, hogy mi az, ami különösen érdekli és foglalkoztatja az általános iskolai tanulókat. Tapasztalataink szerint, nagyon sok tanulót foglalkoztatnak vallási kérdések. A szülői nevelés és az iskola hatására a tanulók keresik a helyes utat, de ehhez az útkereséshez a főiskolai hallgatók alacsony szintű világnézetű fejlettsége miatt kevésbé tudunk útmutatást, tanácsot adni. Úgy gondoljuk, hogy az elméleti ismeretek elsajátítása mellett nagyobb hangsúlyt kell fektetni a szakvezetők, a tantárgypedagógusok világnézetű és módszertani kultúrájának fokozására, hogy konkrét segítséget tudjanak nyújtani a főiskolai hallgatók világnézetű nevelőmunkájához.

Nem tartjuk helyesnek, hogy egy hosszú távú vizsgálat első lépésének végén messzemenő általánosításokat vonjunk le, azonban néhány megállapítást mindenképpen meg kell fogalmaznunk. A kérdőívre adott válaszok értelmezéséből egyértelműen kiderült, hogy:

- a hallgatók pontosan tudják definiálni a világnézet fogalmát, fel tudják sorolni az egyes világnézetű felfogásokat;
- saját világnézetűk fejlettségének megemlítésében bizonytalanok, határozatlanok;
- a világnézet kialakulásában nagyobb szerepet tulajdonítanak az általános iskolának, mint a középiskolának;
- közvetlenebb kapcsolatrendszer alakul ki az általános iskolában tanár és diák között, melynek eredményeként emberi közelségbe kerül a társadalom, a valóság;
- világnézetű problémákról azok a hallgatók írtak, akik vallásos neveltetést kaptak, vagy később kerültek valamilyen más jellegű közösség befolyása alá;
- a főiskolai hatások közül kiemelt helyen szerepel az előadások és a szemináriumok szakmai és emberi színvonala;
- a főiskolán folyó világnézetű nevelés eredményességét egyértelműen az oktatókhoz, a szakvezetőkhez kötik.

Elgondolkodtató, hogy a hallgatók többségét a IV. év végére sem sikerül odáig eljuttatni, hogy kezdő tanárként határozott világnézetű felkészültséggel kezdjék meg

iskolai munkájukat. Ennek egyik okát abban látjuk, hogy nem eléggé összefogott, koordinált és egységes ráhatás érvényesül a főiskolai oktató-, nevelőmunkában. Erre utalt az egyik általános iskola igazgatója is, amikor véleményében a világnézeti állásfoglalás nélküli, szakmai tudás átadására épülő oktatást kifogásolta főiskolánkon. A hallgatók többsége — a vizsgákon — meg tudja fogalmazni a világnézeti nevelés legfontosabb tennivalóját, de hiányzik belőlük a meggyőződés, nem alakult ki bennük az értelmi és érzelmi azonosulás. Problémát jelent még az a jelenség is, hogy a hallgatók többsége csupán részfeladatként kezeli a világnézeti nevelést. Még a gyakorló pedagógusok között is találhatunk olyanokat, akik ugyan körültekintően tervezik, szervezik az oktató—nevelőmunkát, magas szintű szakmai tanulmányokat készítenek, de nem tudatosul bennük annak világnézeti vetülete. Egy fizikatanár „Az atommodellek fejlődése” címmel készített kimagasló szintű tanulmányt. „A modell-alkotás szerepe az oktatásban” című fejezetben többek között az alábbiakat írta: „... A modellezés, modell-alkotás fejleszti a tanulók fantáziáját, képzelőerejét, gondolkodását, megtanítva a valóság lényeges elemeit és a megismerés módszerét is.” Így fejezi be munkáját. Azt a megállapítást már nem vonja le, hogy ezáltal is elősegíthetjük a világnézeti nevelés alapjainak lerakását. Általános észrevétel még, hogy a gyakorló pedagógusok munkájában sem kap kellő szerepet az érzelmi ráhatásra épülő személyiségfejlesztés és világnézeti nevelés, pedig ez utóbbi az iskolai oktató-nevelőmunkának egyik legfontosabb tényezője, amely befolyásolja valamennyi tantárgy tanítását és tanulását, sőt kihat az órán és iskolán kívüli tényekre is. Bár a világnézeti és erkölcsi nevelés kiemelt feladatként szerepel az oktató—nevelőmunkában, gondot okoz még az is, hogy rendszeresen elmarad az adott intézményre vonatkozó konkrét és időszakos célok, feladatok kijelölése.

DIE FRAGEN DER WELTANSCHAULICH-SITTlichen WIRKUNG IM HOCHSCHULUNTERRICHT

JÓZSEF GÁCSER

Der Autor analysiert die Fragen der weltanschaulichsittlichen Erziehung, mit besonderer Rücksicht auf den Hochschulunterricht.

Der Autor versucht, diejenige wichtigen ideologisch-politischen Erziehungsfaktoren darzustellen, die die Weltanschauung der Studenten gestalten und entwickeln können.

Der Verfasser legt den weltanschaulichen Entwicklungsstand der Studenten der 1. und 4. Jahrgängen auf Grund der im Studienjahr 1985/1986 begonnenen longitudinalen Untersuchung dar.

Die Hauptfragen der Analyse:

1. Wie ist Ihre Meinung über die weltanschauliche Erziehung an unserer Hochschule?
2. Von welchen Wirkungen wurde Ihre Weltanschauung an der Hochschule beeinflusst?
3. Wie beurteilen Sie den Entwicklungsstand Ihrer Weltanschauung?

ВОПРОСЫ МОРАЛЬНО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ НА СИСТЕМУ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ЙОЖЕФ ГАЧЕР

Автор работы анализирует вопросы морально-идеологического воспитания с особым акцентом на систему высшего образования. Предпринимается попытка определить наиболее важные идеолого-политические и воспитательные факторы, которые способны к формированию и развитию мировоззрения студентов. На основе исследования, начатого в 1986—1986 гг., автор раскрывает особенности идеологического развития студентов I и IV курсов.

Анализ исследования группируется по трем вопросам:

1. Как оценивает студент идеологическое воспитание, проходящее в стенах нашего института?
2. Какие факторы воздействовали на формирование мировоззрения в институте?
3. Как оценивает студент свой уровень идеологического развития?